

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП ПІВДЕННО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

В. А. Гріза

АНОТАЦІЯ

Проаналізована сучасна українська історіографія соціально-економічних процесів етнічних груп Південно-Східної України в другій половині ХVІІІ - на початку ХХ ст. Відзначено успіхи в дослідженні тематики регіональних наукових центрів, що пояснюється інтересом до регіональних досліджень, деталізацією історичного процесу на окремих територіях. Стимулюючим фактором для поживлення досліджень економічних процесів у регіоні стала відмова від радянської методології, актуалізація проблематики етнічної історії. Відзначено, що соціально-економічне життя сербів є малодослідженою через фрагментарність джерельної бази. Більш результативними є дослідження, присвячені економічному розвитку грецької, менонітської та німецької, єврейської етнічних груп, внаслідок чого вже сформувалися певні історіографічні школи в Києві, Дніпропетровську, Запоріжжі та Донецьку.

Ключові слова: Південно-Східна Україна, соціально-економічні процеси, сучасна історіографія, греки, німці, меноніти, серби, євреї.

Проблема колонізації та господарського освоєння Південно-Східної України XVIII – початку XX ст. є одним з найбільш розроблених сюжетів з етнічної історії регіону. На сучасному етапі історіографії спостерігається справжній сплеск перш за все у студіюванні проблематики іноземної колонізації Катеринославщини сербами, греками, менонітами, німцями, євреями тощо. Це обумовлене тривалою, формальною забороною вивчення цієї проблеми радянською історіографією, оскільки національний чинник постійно нівелювався. З'ясування ролі інших етносів в освоєнні краю була ініційована Інститутом історії України НАН України та знайшла підтримку у місцевих наукових та освітніх центрах – Запоріжжі, Луганську, Донецьку, Маріуполі тощо. Відбулося формування потужних, регіональних історіографічних шкіл та напрямків з окресленої проблематики.

Проблема формування багатоетнічного населення регіону протягом XVIII – початку XX ст. так чи інакше знаходила своє відображення в узагальнюючих студіях з історії Південної України. Автори згаданих досліджень головним чином зосереджували свою увагу на висвітленні ролі місцевого українського та російського населення краю (на відміну від істориків, що займаються іноземною колонізацією Донеччини).

Окремі проблеми новітньої української історіографії соціально-економічного розвитку різних етносів у Південно-Східній Україні середини XVIII – початку XX ст. розробляються сучасними істориками, однак комплексного, узагальнюючого дослідження питання досі немає. Аналізом сучасної української історіографії економічного розвитку грецької громади Північного Приазов'я займаються М. Араджионі [1], О. Капінус [2]. Роботи сучасних українських вчених, що стосуються проблеми заселення Південного Сходу України німцями Південно-Східної України заселення німцями приазовських степів проаналізувала Е. Степченко [3].

Метою даної статті є з'ясування характеру висвітлення та оцінок соціально-економічного розвитку різних етнічних спільнот Південно-Східної України наприкінці XVIII-XIX ст. у сучасній українській історіографії.

Велике значення для розвитку сучасної історіографії соціально-економічного розвитку окремих етнічних груп Південно-Східної України має науковий доробок А. Бойко. Зокрема, автор відзначив великий вплив українського населення до регіону у другій половині XVIII ст., що дозволило зберегти традиції поземельних відносин та унеможливило встановлення контролю за населенням [4]. Своєрідною новацією вченого є залучення інформаційних технологій для дослідження соціального розшарування етнічних груп населення Південно-Східної України. Автор підкреслював, що українське населення регіону останньої чверті XVIII ст. не вирізнялося «соціальною чистотою», оскільки могло репрезентувати одразу кілька соціальних груп. Такий стан, на думку А. Бойка, пов'язаний перш за все з ліквідацією Запорозької Січі [5].

Аналізуючи ярмаркову торгівлю Катеринославщини дослідник відзначив, що нею переважно займалося місцеве українське та російське населення. Дещо побіжно історик звернув увагу на роль інших етносів у становлення торгівлі в регіоні, зокрема, відзначив чисельне грецьке купецтво, яке займалося переважно дрібними торговельними операціями внаслідок нестачі капіталу [6].

Аналізуючи участь окремих етнічних груп в соціально-економічному житті Катеринославщини Н. М. Діанова часто вдається до історіографічних екскурсів з того чи іншого дискусійного питання. Зокрема, авторка висловила свою незгоду з думкою В. Павло-вича стосовно прямого зв'язку низької кількості українських купців на теренах Катерино-славської губернії з особливостями національного менталітету – млявості,

лінощами тощо. Проте, власну позицію стосовно зазначеного питання дослідниця не висловила [7].

Певний інтерес становлять реконструкції занять різних етнічних груп регіону другої половини ХІХ ст. зроблені С. Б. Надибською. Аналізуючи структуру основних занять українців, авторка відзначила, що в Катеринославі землеробство не піднімалося вище восьмого місця серед занять українського населення, торгівля займала четверте місце (в Луганську навіть восьме). Специфікою Катеринославщини був високий відсоток зайнятості українців в обробці металів. Отже, дослідниця робить висновок, що українці не складали більшості серед пролетаріату губернії. Характеризуючи соціально-економічний розвиток російського населення, С. Б. Надибська відзначила недослідженість цієї проблеми. У Луганську та Катеринославі авторка виокремила найбільший відсоток єврейських торговців, порівняно з іншими містами Південної України, а високі успіхи в обробці металів дослідниця відзначає у німців Луганську та Катеринослава. Греків С. Надибська називає найбільш спеціалізованою етнічною групою Катеринославщини, оскільки вони переважно займалися торгівлею [8]. Варто зазначити специфічний підхід одеського історика до висвітлення зазначеної проблеми – дослідниця зосередилася на узагальненні відомостей перепису 1897 р., часто аналізуючи структуру зайнятості етнічних груп Південної України лише на матеріалах однієї Одеси, що не є доречним.

Великий внесок у розробку соціально-економічних аспектів етнічної історії регіону другої половини ХVІІІ ст. зробив донецький дослідник В. О. Пірко. Аналізуючи розвиток скотарства у місцевого українського та російського населення автор відзначив, що ним займалися як запорожці, так і військові переселенці, однак, до самого кінця ХVІІІ ст. скотарство місцевого населення зберігало характер напівкочового.

Визначаючи роль сільського господарства у житті населення Подонців'я історик робить висновок, що воно відіграло чималу роль, оскільки після закриття соляних промислів у 1782 р. великого відтоку населення з Тору та Бахмуту не спостерігалось [9].

Особливості землекористування та господарської діяльності греків Приазов'я охарактеризувала А. В. Гедьо. Дослідниця відзначила, що жалувана грамота Катерини ІІ створила надзвичайно сприятливі обставини для господарського освоєння приазовських степів греками, оскільки земельні наділи надавалися у необмеженій кількості протягом 10 років з умовою їх обов'язкової обробки. Однак, за свідченням А. Гедьо, греки не виправдали великих сподівань царського уряду. Дослідниця відзначає, що в перші роки після переселення греки виявили більшу схильність до скотарства ніж хліборобства. Невтішну динаміку розвитку хліборобства у приазовських греків дослідниця пояснює непристосованістю регіону до цього роду діяльності, примітивними засобами обробки землі та ін. Однак, поряд із цим дослідниця відзначила роль греків у появі культури шовківництва у Приазов'ї [10]. А. Гедьо у своєму дослідженні основних тенденцій формування грецької громади Приазов'я відзначила позитивний вплив розвитку сільського господарства у греків на становлення переробної промисловості – млинів, шкіряних і салотопних заводів, макаронних фабрик та ін. А це, згідно думки авторки, сприяло у свою чергу розширенню внутрішньої і зовнішньої торгівлі [11].

Окреме дослідження присвятила проблемам економічного розвитку грецької громади Північного Приазов'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. С. В. Новікова. Авторка відзначила, що непродумана політика у сфері землекористування перших переселенців призвела до того, що переселенці другої хвилі опинилися у ситуації т. зв. «земельного голоду». Дослідниця виокремила наступні, найбільш характерні верстви у середовищі приазовських греків: селян, купецтво, військових та дворян, охарактеризувавши земельні наділи кожної з цих верств. С. Новікова цілком слушно відзначає невміння греків вести сільське господарство, внаслідок чого вони були

вимушені запозичувати основні сільськогосподарські прийоми у українського, російського та німецького населення. Серед найбільш розвинених галузей сільського господарства у греків авторка називає виноградарство та тютюнництво, а серед найменш розвинених – городництво. С. Новікова також констатувала споживчий характер таких галузей господарства, як садівництво та бджільництво. Згідно висновків дослідниці промисловість греків була нерозвинутою та носила переважно переробний характер, за певним виключенням рибного промислу. С. Новікова також проаналізувала склад та соціальну структуру грецького купецтва, виокремивши серед них представників іноземних фірм-посередників та місцевих зросійщених греків-купців [12].

В. Волониць детально зупинилася на аналізі діяльності грецького купецтва Північного Приазов'я. Порівняно невисоку кількість представників купецтва серед греків авторка пояснила аграризацією грецької спільноти. Авторка звернула увагу на нестабільність фінансового становища грецького купецтва міста, значну динаміку його чисельного складу. Поряд із цим, історик зауважила, що не дивлячись на нечисленність, греки все ж становили переважну більшість (70%) купецької верстви Маріуполя. Дослідниця чітко виокремила наслідки капіталізації Маріупольщини для грецького населення, – підвищення товарності виробництва зерна, згасання кустарних промислів, капіталізація рибного промислу та створення грецькими купцями підприємств з вироблення цегли. В. Волониць підкреслила, що з другої половини ХІХ ст. грецька торгівля в Маріуполі швидко занепадає, внаслідок нестачі оборотного капіталу та монополізації ринку з боку іноземних купців. Лише окремі купецькі родини трималися на плаву, серед яких авторка виділяє Хараджаєвих, Чебаненко, Гозадинових, Лагофетових [13].

З'ясовуючи причини поширення серед приазовських греків скотарства, донецький дослідник Ю. Демура, окрім традицій господарювання греків Криму виділяє ще кілька факторів, а саме привілеї для колоністів щодо утримання ними худоби, наявність великої кількості підніжного корму та забезпечення кормом за відносно низьку ціну для колоністів, природно-кліматичні умови та розвиток зовнішньої торгівлі, що дозволило легко збувати продукти тваринництва. Низьку популярність землеробства у греків вчений пояснював відсутністю навичок обробітку землі, низькими технічними можливостями та несприятливими природно-кліматичними умовами. Тому, за твердженням Ю. Демури, обробка землі у греків була покликана задовольнити перш за все власні потреби. Інтенсифікації освоєння зернового виробництва, на думку автора, сприяла жорстка урядова політика стосовно земельної власності приазовських греків.

Невиправданість сподівань уряду стосовно господарського та торгово-промислового потенціалу греків автор намагається пояснити прорахунками російських чиновників, які не врахували специфіки соціально-економічного розвитку грецької громади Криму та вимагали від них неможливого. Занепад маріупольського грецького купецтва історик пов'язував з нестачею оборотних капіталів та відсутністю торговельного флоту [14].

К. С. Лях у своєму дисертаційному дослідженні проаналізувала взаємодію німецьких колоністів з іншими етнічними групами регіону у господарській сфері. Авторка відзначила, що місцевих українських та російських селян німці використовували переважно в якості найманих робітників для землеробської праці. К. Лях відзначає особливості подібної взаємодії: господар-німець часто особисто працював з наймитами, відмінно їх годував, проте вимагав за це сумлінної, відданої праці. Дослідниця підкреслює, що багато хто з місцевих селян не витримував такої важкої праці. Запорізький історик писала, що німці також підтримували економічне співробітництво з євреями – зокрема віддавали їм на відкуп торгівлю алкогольними напоями.

Окреслюючи проблеми економічного розвитку німецьких колоній регіону К. С. Лях відзначає, що до 20-х рр. XIX ст. їх економіка була спрямована переважно на забезпечення самих себе. Каталізатором комерціалізації німецької колоністської економіки авторка вважає відкриття Бердянського порту, який дозволив німцям вільно торгувати зерном. Окрему увагу вчена приділила розвитку сільськогосподарської техніки в німецьких колоніях. К. Лях визначає німців, як новаторів у цій сфері, яких російський уряд активно заохочував вдосконалювати сільськогосподарський реманент. Серед особливостей економічного життя німецькомовних колоністів авторка відзначає наявність т. зв. інституту зразкових господарів [15].

Величезну увагу економічному розвитку менонітських колоній регіону приділила М. В. Белікова. Дослідниця намагається пояснити пристосованість менонітських колоністів до землеробської праці особливостями їх менталітету, оскільки меноніти вважали обробку землі богоугодним заняттям. Авторка виділила три великі етапи змін у спеціалізації сільського господарства менонітських колоній: кінець XVIII – початок XIX ст. (розведення великої рогатої худоби, запозичення досвіду у навколишніх селян), 20 – 50-ті рр. XIX ст. (підвищена увага до вівчарства), друга половина XIX – початок XX ст. (активний розвиток зернового виробництва). М. Белікова відзначає великі успіхи менонітів регіону у розведенні племінної худоби, молочарстві. Великою заслугою менонітів дослідниця вважає заснування абсолютно нової галузі господарства, пристосованої до умов степів Катеринославщини – тонкорунного вівчарства, у якому меноніти досягли величезних успіхів. М. В. Белікова, зокрема, визначає, що відсоток овець у порівнянні до іншої худоби поступово зріс до 80%. Авторка влучно охарактеризувала це явище, що вівці поступово «з’їли» корів і свиней.

Дослідниця досить детально зупиняється на діяльності І. Корніса по запровадженню нового типу обробки землі, що значно підвищила врожайність – т. зв. «чорного пару». Серед новацій менонітів у сільському господарстві Катеринославщини історик вважає вирощування картоплі, що певним чином допомагало покращити продовольчу ситуацію у регіоні. Однак, поряд з успіхами, М. Белікова відзначила і ряд невдач урядової політики стосовно господарського розвитку менонітських колоній – наприклад повний провал експерименту по утворенню спільних менонітсько-єврейських колоній задля призвичаєння євреїв до праці на землі. Авторка також намагалася полемізувати з більшістю сучасних дослідників, які схильні пов’язувати успіхи менонітів у сільському господарстві їх державною підтримкою та численними привілеями. Історик переконливо доводить, що ці успіхи були в першу чергу пов’язані з особливостями господарювання та землекористування менонітських колоністів, а також з особливостями менталітету [16].

Ще однією, специфічною галуззю менонітського господарства М. Белікова вважає шовківництво. Дослідниця пояснює популярність цього виду промислів високою прибутковістю галузі, що дозволяло переживати неврожайні роки, а також наявністю вільного часу для розмотування шовку у перерві між циклами земельних робіт [17]. Подібним чином досліджується господарська діяльність менонітів у дисертації Л. М. Хрящевської [18].

Ю. М. Демура досить ретельно намагається з’ясувати причини, що підштовхнули німецьких колоністів Північного Приазов’я перейти до якісно нового різновиду обробки та господарського землі – чорного пару. Вчений з’ясував, що німці спочатку намагалися перейняти досвід місцевих українських та російських селян, а потім, з огляду на невдачу, почали обробляти землю за пруським взірцем. Однак, як пише Ю. М. Демура, жодний з цих способів не давав необхідного результату – втримання вологи в ґрунті надовго. Таким чином дослідник пояснював поступовий процес переходу до «чорного пару». У розвитку тваринництва у середовищі німецькомовних колоністів Ю. Демура виділяє два етапи – випасний та стійловий. Перехід від одного до іншого

дослідник пояснював стрімким скороченням пасовиськ внаслідок швидкого освоєння земель. На відміну від інших сучасних дослідників Ю. Демура детально висвітлює розвиток таких галузей господарства німців Приазов'я як садівництво та виноградарство.

В узагальненому, концентрованому вигляді висвітлено соціально-економічний розвиток німецьких колоній регіону у праці О. В. Замуройцева. З огляду на значну розробку проблеми істориками-попередниками вченому вдалося зробити ряд важливих висновків та узагальнень. Зокрема, вчений відзначає певні регіональні особливості та спеціалізацію галузей господарства німецьких колоністів, що, на його думку пов'язано з кон'юнктурою ринку. О. Замуройцев писав, що під час засівання орних площ німці віддавали перевагу зерновим культурам, що продавалися за найбільшими цінами, що також пояснювалося потребами та товарною кон'юнктурою ринку. На жаль, дослідник зосередив свою увагу переважно на господарствах німецьких колоністів Таврійської губернії, що не дозволило йому в повній мірі розкрити проблему стосовно інших регіонів (зокрема Катеринославщини) [19].

С. С. Дідик вдався до дослідження однієї з білих плям соціально-економічної історії етнічних груп регіону – соціально-економічного розвитку українського населення Нової Сербії. Вчений розділяє місцеве населення на три умовні групи – наймитів (працювали у господарствах сербів), денщиків (працювали на сербське офіцерство) та ремісників [20].

Висвітленню процесу формування єврейської громади південного сходу України, ролі стихійного процесу єврейської міграції і політики Російської імперії, спрямованої на формування єврейської громади регіону, присвячені дослідження В. Гончарова [21]. Історик зазначає, що єврейська громада регіону ділилася на стійку сільську громаду і міську, яка постійно мігрувала. Більшість євреїв-городян була приписана до громад інших губерній, тобто відбувався постійний обмін з єврейським населенням межі осілості, що сприяло активній акультурації єврейського населення, яке постійно проживало на Південному Сході України. Дослідник стверджує, що єврейські громади сільськогосподарських колоній регіону були більш традиціоналістськими, ніж міські та підтверджує це статистичними відомостями, що на початку 60-х рр. XIX ст. євреї-хлібороби сільськогосподарських колоній Катеринославської губернії становили понад 40% усього єврейського населення губернії. Це було ядро єврейської громади регіону, яка ще формувалася.

В. Гончаров також відзначає, що з припиненням підтримки урядом переселення євреїв у землеробські колонії і зрівнянням із селянами євреїв-хліборобів західних губерній, звідкіля переважно й переселялися євреї у Південно-Східну Україну, єврейська сільська громада регіону почала занепадати. А зі скасуванням ряду пільг для колоністів, наприклад, із введенням загальної військової повинності в 1874 р., автоматично зникав важливий стимул роботи на землі - звільнення на 25 років від рекрутської повинності. Значна кількість сімей євреїв-хліборобів залишала сільське господарство і переселилася до міст губернії.

На думку В. Гончарова, що різноманітні юридичні перепони на шляху єврейського капіталу в промисловому освоєнні Південного Сходу України змушували єврейську буржуазію “повертатися” до традиційних видів діяльності. Торгівля залишалася єдиною “моделлю виживання” євреїв в умовах соціально-правової замкнутості межі осілості. Дійсно, збільшення майже удвічі зайнятих торгівлею усередині єврейської міської громади регіону (з 6,75% у 1881 р. до 11,7% у 1897 р.) у свою чергу призвело до збільшення питомої ваги єврейських торговців у даній категорії зайнятості населення Катеринославської губернії з 28,66% у 1881 р. до 55,5% у 1897 р. Але, на думку автора, певні обмеження для євреїв були й у сфері торгівлі. Так, за Положенням 1865 р. тільки євреям-купцям 1-ї та 2-ї гільдій дозволялося

тимчасово знаходиться за межею осілості, але роздрібною торгівлею займатися їм заборонялося. Це були протекціоністські заходи, спрямовані на розвиток російського купецтва [22].

Господарський розвиток єврейської громади Північного Приазов'я розглядає Ю. Демура. Він зазначає, що євреї не були пристосовані до землеробства і всі спроби російського уряду призвичаїти їх до цього виду діяльності виявилися марними (навіть практика т. зв. «інституту зразкових господарів»). Значно більших успіхів за свідченням Ю. Демури євреї досягли у промисловій та торговельній діяльності. Зокрема, автор стверджує, що серед єврейства Північного Приазов'я були дуже поширені ремесла, що, в свою чергу було наслідком урядової політики по підвищенню продуктивності праці євреїв. Аналізуючи темпи зростання майнового достатку єврейських родин дослідник ставить їх у пряму залежність від інтенсифікації та зростання сільського господарства.

Внесок євреїв у соціально-економічний розвиток Катеринославщини другої половини ХІХ ст. детально проаналізовано у монографії В. Яшина. Автор відзначив, що євреї (як і українці) поступалися у всіх сферах промисловості росіянам. Він робить висновок, що обмежувальні заходи імперського уряду стримували участь єврейського капіталу перш за все у відкритті деревообробних заводів, забороні оренди земельних ділянок, обмеження євреям селитися у сільській місцевості, обмеження в праві землеволодіння та інші [23].

Чи не єдиний сучасний історик, що звернувся до дослідження господарської діяльності сербських переселенців був В. Дмитрієв. Дослідник відзначив, що серби не були призвичаєні до сільського господарства і вели його переважно за рахунок місцевих мешканців. Автор, однак, зауважив, що серби вели себе як повноправні господарі в регіоні. Особливістю господарського розвитку сербських поселень вчений називає розведення коней та свійської худоби виключно для власних потреб, для забезпечення військових поселень. В. Дмитрієв вважає, що поява нових галузей виробництва у сербів була напряму пов'язана із ростом поселень – поступово виникала потреба у цеглі, склю, млинах. Специфічною особливістю господарства Нової Сербії історик вважає пріоритетне право поселенців на торгівлю [24].

Проблеми соціально-економічного розвитку окремих етнічних груп Південно-Східної України характеризуються наявністю досить потужної історіографічної бази, представленій переважно працями сучасних молодих дослідників з провідних регіональних центрів вивчення етнічної історії регіону – Запоріжжя, Миколаєва, Донецька тощо. Цілком слушним є виокремлення як досліджень господарської та економічної історії Катеринославщини загалом (В. О. Пірко, Ю. М. Демура та ін.) так і вивчення соціально економічного розвитку окремих етнічних груп (німців, греків, євреїв, сербів), а також дослідження основних тенденцій та характерних особливостей господарювання та промислового розвитку регіону в контексті етнічних процесів (Н. М. Діанова та ін.).

Однак, поряд з успіхами відзначимо ряд нагальних проблем, які відбиваються на якості історичних узагальнень соціально-економічного розвитку етнічних груп Південно-Східної України. Перш за все, відзначимо шаблонність та однотипність досліджень соціально-економічної історії окремих етнічних груп – перш за все німецьких та грецьких колоністів. Це обумовлене аж ніяк не одноманітністю тематики досліджень, а глибокою методологічною кризою. Використання застарілої методології, традиційних джерельних комплексів призвело до дублювання результатів досліджень, що перекочовують з однієї праці до іншої. Певним чином проблема може бути виправлена запровадженням до обігу нових джерел – усних, етнографічних (див. напр. праці К. С. Лях), а також застосуванням принципово нових методів обробки історичних джерел (наприклад використання методів кліометрії під час роботи з статистичними матеріалами). Джерельна криза спостерігається і у висвітленні етнічних аспектів

розвитку промисловості та економіки регіону. Значним недоліком досліджень з проблеми є перенесення тенденцій розвитку окремої території на масштаби всього регіону. Так, практично всі без виключення дослідники соціально-економічної історії Південно-Східної України обмежилися аналізом етнічних процесів на прикладі однієї губернії (Херсонської), а подекуди й окремого міста (Одеса). Катеринославщина у цих студіях перебуває на периферії наукових зацікавлень авторів. Практично нерозробленими сучасними істориками залишаються соціально-економічна історія євреїв та сербів регіону. У першому випадку це пояснюється фрагментарністю джерельної бази та асиміляційною політикою імперської адміністрації щодо євреїв, які поступово нівелювалися як окрема етнічна група. Проблеми господарського розвитку сербських колоністів залишаються недослідженими перш за все через незначний вплив, які вони мали на економічне обличчя Катеринославщини через військових характер сербських поселень, а також відносно недавнім виокремленням сербських студій як окремого напрямку наукових досліджень. Маргінальний та спорадичний характер містять також студії проблем соціального та економічного розвитку найбільш чисельних етносів регіону – українців та росіян.

РЕЗЮМЕ

В статті проаналізована сучасна українська історіографія соціально-економічних процесів етнічних груп Юго-Восточної України другої половини XVIII - початку XX в. Відзначено успіхи в дослідженні тематики регіональних наукових центрів, що пояснюється інтересом до регіональних досліджень, деталізацією історичного процесу на окремих територіях. Стимулюючим фактором для оживлення досліджень економічних процесів в регіоні став відмова від радянської методології, актуалізація проблематики етнічної історії. Відзначено, що соціально-економічне життя сербів колонізація регіону є мало дослідженою через фрагментарність історичної бази. Більш результативними є дослідження, присвячені економічному розвитку грецької, меннонітської та німецької, єврейської етнічних груп, в результаті чого вже сформувалися певні історіографічні школи в Києві, Дніпропетровську, Запоріжжя та Донецьку.

Ключевые слова: Юго-Восточная Украина, социально-экономические процессы, современная историография, греки, немцы, меннониты, сербы, евреи.

SUMMARY

The new Ukrainian historiography of the social and economic processes of the ethnic groups in South-Eastern Ukraine in the latter half of the 18th century – the early 20th century has been analysed in the article. The author emphasizes the progress in researching the subject in the regional scientific centres which is caused by the interest to regional researches and the specification of the historical process in some regions. The motivating factor for reviving the researches of economic processes in the region is the denial of the Soviet methodology and actualisation of the problems of ethnic history. It has been noticed that social and economic life of the Serbs of the region is understudied because of fragmentarity of the source base. The researches of economic development of Greek, Mennonite and German, Jews ethnic groups are more successful; as a result some historiographical schools in Kiev, Dnepropetrovsk, Zaporozhye and Donetsk have already been formed.

Keywords: South-Eastern Ukraine, the social and economic processes, new historiography, the Greeks, the Germans, the Mennonites, the Serbians, the Jews.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Араджиони М. А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. - 90-е гг. XX в.) / М. А. Араджиони. - Симферополь: [б.и.], 1999. - 132 с.
2. Капінус О. Л. Грецькі громади України кінця XVII-початку XXI ст.: історіографія проблеми: авт. дис ... канд. іст. наук: 07.00.06 / О. Л. Капінус. – Донецьк, 2008. – 20 с.
3. Стьопченко Е. М. Історіографія історії німецького населення Півдня України (кінець XVIII – початок XXI ст.): дис ... канд. істор. наук: 07.00.06 / Е. М. Стьопченко. – К., 2010. – 210 с.
4. Бойко А. В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття: аналіз джерел / А. В. Бойко. — К., 2000. — 308 с.
5. Бойко А. В. Соціальна історія Південної України останньої чверті XVIII століття (проблема суспільних груп) / А. В. Бойко // Наукові праці історичного факультету. — 2000. — Вип. XI. — С.100-106.
6. Бойко А. В. Ярмаркова торгівля Південної України ост. чверті XVIII — поч. XIX ст. / А. В. Бойко // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). – 1999. – Вип. 7. — С. 33-39.
7. Діанова Н. М. Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII ст. – 1861 р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2003. – С. 135.
8. Надибська С. Б. Соціально-економічний розвиток міст Південної України в 1861-1900 рр. (за матеріалами Херсонської та Катеринославської губерній): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / С. Б. Надибська. – Одеса, 2005. – С. 134-144.
9. Пірко В. О. Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI-XVIII ст. / В. О. Пірко. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – С. 81, 89.
10. Гедьо А. В. Умови життя та господарська діяльність греків у Приазов'ї (1778-1820 рр.) / А. В. Гедьо // Часопис «Південна Україна». – 1996. – Т.1. – С. 106-109.
11. Гедьо А. В. Грецькі громади Ніжина та Північного Приазов'я в актових матеріалах середини XVII-XIX ст. / А. В. Гедьо. – К., 2005. – С. 36.
12. Новікова С. В. Внесок греків в економічний розвиток Північного Приазов'я (друга половина XIX – початок XX ст.): авт. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.02 / С. В. Новікова. – К., 2005. – С. 13-17.
13. Волониць В. С. Торговельно-комерційна діяльність греків-купців в Україні (середина XVII-XIX ст.): авт. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. С. Волониць. – Донецьк, 2007. – С. 15-16.
14. Демура Ю. М. Іноземні колоністи в соціально-економічному розвитку Північного Приазов'я (друга половина XVIII – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ю. М. Демура. – Донецьк, 2008. – С. 80-110.
15. Лях К. С. Німецькомовні колоністи Півдня України в мультинаціональному оточенні: проблема взаємодії культур (XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / К. С. Лях. – Запоріжжя, 2005. – С. 114-128.
16. Белікова М. В. Менонітські колонії Півдня України (1789-1917 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / М. В. Белікова. – Запоріжжя, 2005. – С. 80-102.
17. Там само. – С. 128-129.
18. Хрящевська Л. М. Господарства німецьких колоністів Півдня України (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. М. Хрящевська. – Миколаїв, 2008. – С. 80-151.
19. Замуройцев О. В. Німецькі колонії Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст.: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / О. В. Замуройцев. – К., 2008. –

С. 72-129.

20. Дідик С. С. Дві моделі колонізації Півдня України (з історії Нової Сербії і Новослобідського козацького полку) / С. С. Дідик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. XX. – С. 35.
21. Гончаров В. В. Єврейське населення Південно-Східної України. 1861–1917 рр.: авт. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. В. Гончаров. - Донецьк, 2005. - 20 с.
22. Там само. - С. 8.
23. Яшин В. О. Традиціоналізм і модернізація. Єврейське населення Катеринославщини й Херсонщини в соціально-культурних та економічних процесах другої половини ХІХ століття: монографія / В. О. Яшин. – Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2013. – 280 с.
24. Дмитрієв В. С. Сербі в Україні (XVIII – початок ХІХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. С. Дмитрієв. – К., 2006. – С. 102-108.

Надійшла до редакції 9.11.2013 р.